

Şeyma KIZILAY

Doktora Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler/Ortadoğu Çalışmaları, Bursa Uludağ Üniversitesi
kizilay.eylul@gmail.com.tr
ORCID: 184248633

Doğu Akdeniz Mücadelesinde Libya'nın Konumu

Öz: Jeopolitik Uluslararası İlişkiler literatüründe devletlerin güç, beka ve hakimiyet kavramları bakımından politikalarına yön veren coğrafyanın politiğe olan etkisini önceleyen bir yaklaşım olarak önemli bir konuma sahiptir. Bu kapsamda Doğu Akdeniz de jeopolitikle ilişkili olarak her daim devletlerin ilgisini çekmiştir. Özellikle son yirmi yıllık süreçte keşfedilen hidrokarbon rezervleri ile gündemde öne çıkan ve dikkatleri üzerine çeken bölge güçler arası mücadelenin temel alanı olmuştur. Bir bölge ülkesi olarak Libya'nın söz konusu mücadeledeki rolü bu çalışmanın temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Çalışmada üzerinde durulan ve savunulan görüş Libya'nın, yaşamış olduğu iç sorunları ve uluslararası alandaki etkisizliği sebebiyle bölge üzerindeki mücadelede belirleyici ve politika oluşturan bir ülke değil, üzerine politika oluşturulan bir ülke olduğudur. Söz konusu görüş Libya'da etkin bir hükümetin olmaması ve ülke içi istikrarın sağlanamaması sebeplerine dayandırılmıştır. Bu kapsamda Libya tarihinde Doğu Akdeniz'e atfedilen önem incelenerek tarihi arka plan oluşturulmuş ve son yıllarda Doğu Akdeniz üzerine oluşturulan politikalar karşılaştırılarak Libya'nın pozisyonu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Libya, Jeopolitik, Enerji

İlgili makale "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun olarak hazırlanmıştır.

Tür: Araştırma Makalesi

Makale Gönderim/Kabul Tarihleri: 04.03.2021/05.05.2021

Kaynak Gösterim: Kızılay, Şeyma. 2021. "Doğu Akdeniz Mücadelesinde Libya'nın Konumu" *DSJOURNAL* 2 (1) (Haziran): 25-35

Şeyma KIZILAY

PhD. Student, International Relations/Middle East Studies, Bursa Uludag University
kizilay eylul@gmail.com.tr
ORCID: 184248633

Libya's Position in the Eastern Mediterranean Struggle

Abstract: Geopolitics has an important position in the International Relations literature as an approach that prioritizes the effect of geography on politics, which directs the policies of states in terms of the concepts of power, survival and dominance. In this context, the Eastern Mediterranean has always attracted the attention of states in relation to geopolitics. The region, which has come to the fore and attracted attention, especially with the hydrocarbon reserves discovered in the last twenty years, has become the main area of the struggle between the powers. As a regional country, the role of Libya in this struggle constitutes the main starting point of this study. The view that is emphasized and defended in the study is that Libya is a country which other states make policy about it, not a decisive and policy-making country in the struggle in the region, due to the internal problems it has experienced and its ineffectiveness in the international arena. The stated opinion is based on the fact that Libya lacks an effective government and that domestic stability cannot be achieved. In this context, the historical background was created by examining the importance attributed to the Eastern Mediterranean in the history of Libya, and the position of Libya was evaluated by comparing the policies established in the Eastern Mediterranean in recent years.

Keywords: *The Eastern Mediterranean, Libya, Geopolitics, Energy*

The related article has been prepared in accordance with "Research and Publication Ethics".

Genre: Research Article

Article Submission/Approval Dates: 04.03.2021/05.05.2021

To Cite: Kızılay, Şeyma. 2021. "Doğu Akdeniz Mücadelesinde Libya'nın Konumu" *DSJOURNAL* 2 (1) (June): 25-35

Doğu Akdeniz Mücadelesinde Libya'nın Konumu

Akdeniz, Batı Avrupa ile Orta Doğu arasında doğal bir geçiş yolu ve bağlantı noktası olma özelliğine sahip bir sınır bölgesidir. Akdeniz anlamına gelen “Mediterranean” ise dünyanın merkezi yeri, ülkelerin ortasındaki yer” anlamına gelmektedir (Şahin 2019, 203). Doğu Akdeniz ise Yunanistan'ın doğusunda kalan bölgeyi kapsamaktadır. Asya-Afrika ve Avrupa'yı bağlayan bir kavşak niteliğindeki Doğu Akdeniz önemli bir ticaret merkezi olarak stratejik konumdadır (Doğan 2014). Söz konusu bölge devletleri Yunanistan, Türkiye, Mısır, İsrail, Filistin, Lübnan, Libya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'dir.

Doğu Akdeniz özellikle son zamanlarda sıklıkla üzerinde durulan bir coğrafya olarak sahip olduğu stratejik ve jeopolitik önem ile çokça tartışılan ve politikalar oluşturulan bir alan olarak anılmaktadır. Geçmişten bugüne aynı düzlemde bulunan, aynı koordinatta yer alan bu bölgenin önemini artıran unsur; barındırdığı özelliğin yanı sıra bölgeye olan bakış açısından da kaynaklanmaktadır. Bölge ülkelerinden biri olan Libya'nın son tartışmalar kapsamında Doğu Akdeniz'deki rolünü konu alan bu çalışmada, Doğu Akdeniz jeopolitik kavramı çerçevesinde ve eleştirel jeopolitik düzleminde ele alınmaktadır. Jeopolitik; coğrafyanın politikla ilişkisini vurgulamakta ve oluşturulan dış politikalarda coğrafyanın önemli bir belirleyici olduğunu savunmaktadır. Eleştirel jeopolitik ise söyleme vurgu yapmakta ve coğrafya ile kurulan bağlantının zaman içerisinde değiştiğine, coğrafyaya nasıl bakıldığına önemli olduğuna değinmektedir. Bu kapsamda çalışmada ülkelerin Doğu Akdeniz'e yönelik bakışları eleştirel jeopolitik açısından değerlendirilerek bölge ülkelerinden Libya'nın bu rekabet ortamında nasıl bir rol oynadığı/oynayamadığı üzerinde durulacaktır.

Uluslararası İlişkilerde Jeopolitik ve Eleştirel Jeopolitik

Jeopolitik temelde güç politikalarına dayanan bir kavram olarak devletlerin politikalarında temel belirleyici olarak coğrafyayı ele almaktadır. Jeopolitiğin ortaya koyduğu öngörü devletlerin buldukları konumun, önemli merkezlere olan yakınlıkları, çatışma bölgelerinde bulunup bulunmamaları ortaya koydukları ve izlemek zorunda oldukları dış ve güvenlik politikalarında belirleyici olduğudur (Atay 2016, 145). Her ne kadar kavramı 1899 yılında ilk kullanan Rudolf Kjeller olsa da jeopolitik denince akla 1887 yılında Alfred Mackinder'in “kara hakimiyeti teorisi”¹ gelmektedir. Tarihin deniz ve kara güçleri arasındaki mücadeleden meydana geldiğini düşünen Mackinder coğrafyanın ve kara gücünün devletlerin gücüne ve hakimiyetine olan etkisini ortaya koymaktadır (Kelly 2016, 72). Alman, İngiliz ve Fransız ekolleri de jeopolitik üzerine farklı argümanlar ileri sürmüştür. Alman jeopolitiği Friedrich Ratzel ve Karl Haushofer ile coğrafya ulusal güçle özdeşleştirilmiştir. Sınırların dinamik olduğu ve devletlerin güçlerinin sahip olduğu topraklarla ilişkisi bulunduğu görüşü özellikle Adolf Hitler döneminde (1933-1945) Almanya'nın politik davranışına etki etmiştir (Arı 2018, 182). İngiliz ekol ise deniz gücünün önemi üzerinde durmaktadır. Alfred Mahan'ın “deniz hâkimiyet teorisi”nde kendini bulduğu üzere önemli deniz yollarına sahip olmak, denizlerle, okyanuslarla çevrili olmak, önemli limanlara sahip olmak ülkelere büyük oranda bir güç ve üstünlük sağlamaktadır (Atay 2016, 148). Deniz gücünün ve önemli deniz yollarının sahip olduğu özellikle ilişkili olarak Doğu Akdeniz'in devletler nezdindeki önemi

¹ Mackinder yaklaşımında Doğu Avrupa'yı Heartland; Almanya, Türkiye, Hindistan ve Çin'den oluşan bölgeyi iç hilal; İngiltere, güney Afrika ve Japonya'dan oluşan bölgeyi dış hilal olarak nitelendirerek Doğu Avrupa'ya hakim olanın Heartland'a ve sonra Avrasya'ya ve son olarak dünyaya hakim olacağını savunmuştur. Ayrıntılı bilgi için. (Arı 2018, 177-180).

değerlendirildiğinde Süveyş Kanalı gibi uluslararası deniz ticaretinin akışının sağlandığı bir bağlantının bulunması, Avrupa açısından Orta Doğu'ya ve Asya'ya ulaşma ağı sağlaması ve önemli bir güzergâh olması hususları öne çıkmaktadır. Dolayısıyla bu bölgede etkin olacak olan gücün bölgeyle ilgili politika oluşumlarında söz sahibi olması ve uluslararası alanda yükselmesiyle yakından ilgilidir.

Jeopolitiğin temel ve verili olarak kabul ettiği olgulara karşı olan Eleştirel Jeopolitik ise jeopolitiğin post kolonyal ve post yapısalcı bakış açılarını dile getirmektedir. Eleştirel jeopolitik kabul edilen sınırlar ve haritaların dışında anlam haritalarıyla da ilgilenmektedir. Dolayısıyla algı, yüklenen anlam ve söylem önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır (Dalby ve Tuathail 2002). Bu kapsamda jeopolitik güç ve bilgi ilişkileriyle söylemi öne çıkaran bir yapıya sahiptir. Michel Foucault'un söylem vurgusu eleştirel jeopolitikte yer edinmektedir (Atay 2016, 151). Söylem iktidar ilişkisi bakımından Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası ve "Mavi Vatan" söylemi ele alınabilmektedir. Söylemin inşa edici unsur olduğu görüşünün jeopolitiğe uyarlanması Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasında uluslararası alanda ifade ettiği ulusal güvenlik söylemi ve münhasır ekonomik bölgelerin belirlenmesi, arama ruhsatlarının verilmesi konuları çerçevesinde ulusal egemenlikle ilişkilendirilmesiyle gerçekleşmiştir.

Foucault'a gücü uygulayan merkezden ziyade gücün uygulandığı özneye odaklanması gerektiği üzerinde durmaktadır (Atay 2016, 152). Doğu Akdeniz özelinde söz konusu coğrafyaya atfedilen önem ve zaman içinde devletlerin bölgeye yönelik bakışını etkileyen unsurlar kapsamında bir bağ kurulabilir. Doğu Akdeniz sahip olduğu jeostratejik ve jeopolitik konumunun yanı sıra zaman içerisinde keşfedilen doğal kaynaklar ile bütün bölge ülkeleriyle birlikte, küresel güçlerin ve çok uluslu şirketlerin de dikkatini çekmiştir. Söz konusu aktörlerin coğrafyaya olan bakışlarını değiştiren etken keşfedilen kaynaklar ve bölgenin geleceği hususudur. Dolayısıyla devletlerarasında bölgeye yönelik gösterilen yeni bakış açısıyla Doğu Akdeniz Foucault'un bahsettiği gücün uygulandığı öznenin ele alınması kapsamında değerlendirilebilecektir.

Uluslararası Politikada Doğu Akdeniz'in Önemi

Akdeniz dünya ticaretinin % 30'unun gerçekleştiği önemli bir bölge olmakla birlikte Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları için birleştirici bir niteliğe sahiptir. Tunus'tan Suriye'ye kadar uzanan Doğu Akdeniz'i önemli kılan ve geçmişten itibaren güç mücadelelerinin önemli merkezlerinden biri olmasını sağlayan unsurlar ise önemli bir bağlantı noktası olmasıyla ilgilidir. Doğu Akdeniz Süveyş Kanalı ve Karadeniz üzerinden yürütülen ticaretin kontrol noktasıdır. Aynı zamanda Ortadoğu ve Hazar enerji merkezleri ile boru hatlarının kontrolünün sağlanması noktasında önem taşımaktadır. Bununla birlikte Doğu Akdeniz Hint ve Atlas Okyanusu'nu bağlayan dünyanın en kritik suyoludur (Kaya 2007, 8-9). Dünya ticaretinde sahip olduğu önemli konum özellikle petrol ve doğal gaz transferlerinin deniz yoluyla yapılmasından kaynaklanmaktadır. Enerjinin kolay, ucuz ve güvenli bir şekilde ulaştırılması devletler için oldukça önem taşımakta, bu durum ise Doğu Akdeniz'e yönelik iştahları kabartmaktadır. Ülkelerin siyasi ve ekonomik hedeflerle bölgeye yönelmesinde sahil devletlerinin sahip olduğu limanlar büyük rol oynamaktadır (Şahin 2020, 57). Enerji güvenliği ve denizlerin güvenliği meselesi kapsamında ilgili liman ve ülkelerin istikrarı ile güvenliği de öne çıkmaktadır.

Figür 1: Doğu Akdeniz Ülkeleri

Kaynak: (Doğu Akdeniz Politik 2021)

Doğu Akdeniz'in önemli bir geçiş güzergâhı olmasında 1869 yılında açılan Süveyş Kanalı'nın rolü büyüktür. Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla Akdeniz, Kızıldeniz üzerinden Hint Okyanusu'na açılmıştır. Sahip olduğu tüm bu özellikler ve özel konumu ile Doğu Akdeniz burada kontrol sağlayacak ülkeye sunacağı fırsatlar ve politik avantajlar dolayısıyla göz önünde bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'i farklı ve önemli kılan bir unsur da Orta Doğu ile olan yakınlığıdır. Orta Doğu ülkelerinin de sahilinin bulunduğu Doğu Akdeniz'in, güç mücadelelerinin ve rekabetin en yoğun yaşandığı bir bölge olan Orta Doğu ile ilişkili konumu bir bölgede yaşanan olası bir istikrarın ya da istikrarsızlığın diğer bölgeye büyük oranda etki etmesine neden olmaktadır. Bu bakımdan Doğu Akdeniz Orta Doğu'nun stratejik kapısı olarak nitelendirilmektedir (Şahin 2020, 58).

Son yıllarda bulunan petrol ve doğal gaz kaynaklarıyla önemli özelliklerine enerjinin de eklendiği Doğu Akdeniz'de Filistin, GKRY, KKTC, İsrail, Lübnan, Libya, Mısır, Suriye, Yunanistan ve Türkiye sahil dar ülkelerdir. Bölgede enerji alanında yaşanan gelişmeler bu ülkelerin bölgeye yönelik bakış açısı ve politikasında değişiklik meydana getirmiş ve genel dış politika konuları arasında Doğu Akdeniz'in üst sıralara ilerlemesine etki etmiştir.

Enerji kaynaklarının geçiş güzergahı olan Doğu Akdeniz, 2000'li yıllardan itibaren enerji kaynaklarının çıkış noktası olma özelliği ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Jeoloji Araştırmaları Merkezi'nin 2010 tarihli raporuyla duyurulduğu üzere Doğu Akdeniz'deki Levant ve Nil havzalarında petrol ve doğal gaz rezervleri keşfedilmiştir. Petrol rezervlerinin yaklaşık miktarı Levant Havzası'nda 1,7 milyar varil ve Nil Havzası'nda 1,8 milyar varil iken Levant'ta 3,45 trilyon metreküp, Nil Havzası'nda ise 6 milyar metreküp sıvılaştırılmış doğal gaz rezervi olduğu tahmin edilmektedir (Yaycı 2011, 18).

Söz konusu rezerv keşifleri ile kaynakların taşınması, işlenmesi gibi hususlar önemli hale gelmiş ve hem küresel hem bölgesel güçler bir rekabete tutuşmuştur. Bu minvalde Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) anlaşmaları, deniz yetki alanlarının belirlenmesi gibi konular gündeme gelmiş ve hatta bölge ülkeleri arasında bir kutuplaşma ortaya çıkmıştır. Mısır, GKRY, KKTC, İsrail, Türkiye gibi ülkelerin bir takım doktrinler ve politikalar ile yer almaktadır. GKRY enerji transferi konusunda merkez olmak amacıyla hareket etmekte, belirlediği parsellerde uluslararası şirketlerle işbirlikleri yapmakta ve söz konusu çeşitli şirketler aracılığıyla küresel güçler arasındaki ilişkilerden de faydalanma stratejisi izlemektedir. GKRY'nin alanı içerisinde bulunan Afrodit sahasındaki keşiflerin LNG tesisleri kurularak işletilmesi ve İsrail

kaynaklarının boru hatlarıyla Avrupa'ya ulaştırılması hedef ve stratejileri doğrultusunda hareket edilmektedir. Diğer yandan Mısır bölgenin en çok keşfinin yapıldığı Zohr sahası kaynakları ile ekonomik sorunların giderilmesi, enerji ticaretinde önemli bir ülke olma ve uluslararası şirketler aracılığıyla bu şirketlerin ülke yönetimleri ile yakın ilişkiler kurmayı hedeflemektedir. (Telci 2020, 192). Ticaretini deniz yoluyla gerçekleştiren İsrail için de Doğu Akdeniz ve burada keşfedilen kaynaklar büyük önem taşımaktadır. Enerjiyle birlikte, enerji yolları ve enerji transferinin güvenliği konuları üzerine odaklanan İsrail kaynakların Avrupa pazarına ulaştırılması konusunda stratejiler takip etmektedir. Aynı zamanda bölge ülkeleri ve Doğu Akdeniz üzerine politika oluşturan aktörlerle kurulan ilişkiler bakımından kurulan müttefiklik ilişkileri de bu noktada politika oluşumlarını etkileyen bir unsur olarak belirmektedir (Oruç 2020, 221).

Ayrıca bölgede yer almayan küresel güçler bölge devletleriyle kurdukları ilişkiler ve şirketler ile Doğu Akdeniz'de etkin olma yönünde hareket etmektedirler. Royal Dutch Shell (İngiliz-Hollanda), Total (Fransa), ENI (İtalya), Noble, Exxon (ABD), ve Novatek (Rusya) gibi enerji şirketleri ise uluslararası alanda prestijlerini artırma, güvenilirliklerini gösterme amaçlarıyla bölgede faaliyette bulunmaktadır (Ayverdi 2020, 145-151).

Özetlemek gerekirse Doğu Akdeniz sahip olduğu stratejik konumunun yanı sıra barındırdığı enerji kaynakları hasebiyle uluslararası alanda hem bölge ülkelerinin hem de küresel aktörlerin pastadan pay almak için yarıştıkları ve değişik stratejilerle bu mücadelede var olma mücadelesi verdikleri bir alan haline gelmiştir. Bütün ilgili/ilgisiz güçler bir şekilde bu alanda yer almak için rekabet ederken, bu çalışmanın konusu olduğu üzere bir bölge ülkesi olan Libya ise diğer ülkelere göre barındırdığı farklı dinamikler sebebiyle etkili bir politika oluşturamamaktadır. Fakat diğer yandan bu durum Libya siyasi tarihinde hep bu şekilde var olmamış ve Doğu Akdeniz'e yönelik olarak Libya bir takım adımlar atmıştır. Bu durum günümüz konjontüründe Libya'nın politika üreten ve denklemde var olan bir ülke olamayışı daha net görülmesini sağlamaktadır.

Libya Tarihsel Geçmişinde Doğu Akdeniz'in Önemi

Siyasi tarihinde Yunan, Roma ve Bizans egemenliği altında kalmış olan Libya 1911 yılında İtalya tarafından işgal edilene dek Osmanlı Devleti hakimiyetinde kalmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ise İngiliz-Fransız işgaline maruz kalmıştır (Yaycı 2011, 20). 24 Aralık 1951 tarihinde Libya Birleşik Krallığı ismiyle bağımsız olan ülkenin başına kral olarak İtalya'ya karşı mücadele eden ve sürgüne gönderilen Şeyh İdris El-Senusi geçmiştir. Ekonomisi petrol ve doğal gaz ihracatlarına dayanan Libya'da petrol arama çalışmaları 1955 yılında başlamış, 1961 yılında gelindiğinde ise petrol ihraç edilmeye başlanmıştır. İhracatın % 69'u petrole dayanmakta GSYH'nin % 60 'ı petrol ve doğal gaz sektörleri karşılamaktadır (OPEC, 2018).

1 Eylül 1969 tarihinde gerçekleştirilen darbe ile Kral İdris'in yönetimine son verilmiş ve Libya'da uzun yıllar devam edecek olan Muammer Kaddafi dönemi başlamıştır. Milli kalkınma süreci ve emperyal güçlerin ülke dışına çıkarılma dönemi olarak adlandırılan Kaddafi döneminde ülkenin adı Libya Arap Cumhuriyeti olmuştur. Arap birliği federasyonu kurma hedefi taşıyan Kaddafi, 1970-1990 yılları arasında bu amaca uygun olarak dış politikasında Arap ve İslam ülkelerini etkileme çabası içinde olmuştur. Aynı zamanda bu dönemin politikasında Batı'ya karşı milli tutumlar ve bağımsızlık öne çıkmıştır. Yine dönemin önemli dış politika dinamiklerinden biri de Akdeniz'in güvenliği konusudur. Akdeniz Batı için doğu ticaret yollarının geçiş noktasıydı ve Kaddafi yönetiminin Batı karşıtı bir duruşu vardı. Her iki taraf için de önem arz eden Akdeniz güvenliğinin sağlanması gereken kilit bir nokta özelliği taşıymaktaydı. Akdeniz'i güvenli kılmak ve gücünü artırmak isteyen Kaddafi'nin hamlesi Arap Birliği'ni sağlamak olmuştur. Bu amaçla 1984 yılında Fas ile imzalanan Qujda Anlaşması her iki ülkenin ortak tehdit kaygıları sonucu ortaya çıkmıştır (Kılıçaslan 2018, 440-443). Batı'ya

karşı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile yakın ilişkiler içerisinde olan Kaddafi Yönetimi'ni ve Akdeniz'deki dengeleri önemli ölçüde etkileyen bir gelişme 1991'de yaşanmıştır. SSCB'nin yıkılışı uluslararası sistemde olduğu kadar Akdeniz dengelerinde de etki yaratmıştır. Bu etkiler Libya'ya olumsuz yansımış ve ülkede iç karışıklıklar baş göstermiştir. Ülkenin iç savaş ve kaosa sürüklenmesi Arap baharı protestolarının özellikle 17 Şubat 2011 tarihinde gerçekleşen Öfke Günü gösterileri sonrasında alevlenmesi sonucu uluslararası desteğin sağlanmasıyla Kaddafi yönetimine son verilmiştir (Kılıçaslan 2018, 444). Kaddafi'nin yönetimden ayrılması ve ülkenin istikrarsızlığı Libya'yı Doğu Akdeniz'de güçsüz ve etkisiz bir pozisyona düşürmüştür. Mısır ve Tunus'ta da küresel güçler lehine gelişmelerin yaşanması sonucu Doğu Akdeniz'de bölge ülkelerinden ziyade Batı lehine bir durum ortaya çıkmıştır. Diğer yandan Suriye'deki Rusya etkinliği, Doğu Akdeniz'de Avrupa ülkelerinin tam nüfuz oluşturmaya engel teşkil etmiştir.

Doğu Akdeniz Mücadelesinde Libya

Libya Doğu Akdeniz'de sahip olduğu 2000 kilometrelik sahili ile oldukça önemli bir ülkedir. 1959 yılında Libya Karasuları Kanunu'nda karasuları genişliği 12 deniz mili olarak belirlenmiş, bu karasularından başlayarak 62 deniz mili genişliğinde bir balıkçılık koruma alanı da 1 Nisan 2005 tarihinde ilan edilmiştir. Münhasır Ekonomik Bölge (MEB)'nin ilanı ise 27 Mayıs 2009 tarihinde yapılmış ve BM'ye bildirilmiştir. Kıta sahanlığı konusunda ise Libya Malta ve Tunus'la uyuşmazlık yaşamıştır. Söz konusu uyuşmazlıklar ülkeleri Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'na yönlendirmiştir (Kaya 2007, 52).

Tunus'la yaşanan anlaşmazlık her iki ülkenin belirttikleri deniz alanları üzerinde araştırma ruhsatı vermeleri üzerine gelişmiştir. Libya 1968, Tunus 1972 yılında Libya-Tunus deniz sınırında belirledikleri alanlara işletme ruhsatı vermiş sonuç olarak Tunus 1978'de Libya ise 1979'da UAD'ye başvuruda bulunmuştur. İki ülke arasında doğal uzanım konusundaki görüş farklılığı sorun yaşanmasına neden olmuştur. Libya kara kütesinin doğal uzanımını savunmuş Afrika kıtasının kuzeye doğru uzanımı olduğunu kıta sahanlığı sınır çizgisinin de kuzeye doğru olması gerektiğini iddia etmiştir. Buna karşılık Tunus kıyı ülkesinin kara uzanımını savunmuştur. UAD nihai kararda bölgenin coğrafi özellikleri kapsamında değerlendirmede bulunmuştur. Buna göre kıyılara yakın bölgelerde yan sınırın belirlenmesinde kıyıya dik çizgi kullanılmasına, kıyılara uzak alanlarda Libya kıyılarına doğru daralan bir çizginin kıta sahanlığı çizgisi olabileceği ifade edilmiştir (Yaycı 2018, 24).

Malta ile yaşanan sorun ise kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda meydana gelmiştir. Taraflar 1976'da UAD'ye başvurmuş ancak kararın alınması uzun almıştır. 10 Kasım 1986 tarihinde UAD, iki ülke arasında kıta sahanlığının sınırlandırılmasında özel düzenlemeye yönelik olarak koordinatlar belirlemiştir. Sonuç olarak bir ana kara ile ada arasındaki kıta sahanlığının ana kara (Libya) lehine belirlenmesi kararı alınmıştır (Kaya 2007, 55).

2010 yılında Doğu Akdeniz'de bulunan kaynakların açıklanmasının ardından başlayan halk ayaklanmaları Libya'nın bu konuya yönelmesine engel teşkil eden bir dinamik olmuştur. İnsanların sokaklara döküldüğü, yönetimlerinden ve yaşam şartlarından memnun olmadıklarını gösterdikleri eylemler 17 Şubat 2011 tarihinde Libya'ya da yansımış ve ülkeyi uzun yıllar istikrarsızlığa sürükleyecek bir süreci başlatmıştır. Olayların kısa sürede çatışmaya dönüştüğü Libya'ya uluslararası alanda Kaddafi yönetiminin istifası çağrıları baş göstermiş ve Libya'yı yetkililerin BM'ye yönelik seyahatleri için vize kaldırılmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan Ulusal Geçiş Konseyi (UGK) BM ülkeleri tarafından ülke temsilcisi olarak tanınmış ve ülkedeki karışıklığın ardından 13 Mart 2011 tarihli BM Güvenlik Konseyi toplantısında UGK'yi desteklemek için Libya üzerinde uçuşa yasak bölge kararı alınmıştır. Ardından yine aynı yıl içerisinde gerçekleştirilen NATO operasyonu ile Kaddafi yönetimine son verilmiştir (Capesso vd. 2020).

Libya'da yaşanan iç savaş ülkede parçalı yapıların ortaya çıktığı, istikrarsızlığın temel olduğu, kırılmalığın arttığı bir ülke bırakmıştır. Trablus'ta Ulusal Mutabakat Hükümeti ile Tobruk'taki Geçici Hükümet arasındaki mücadele, Fayiz es-Serrac ile General Hafter liderliğindeki güçlerin çatışmaları, kaosu hüküm sürdüğü ve dış müdahalelere açık bir Libya ortaya çıkarmış böylece içerdeki sorunlarla uğraşan ve düzenli bir yapıya kavuşamayan Libya, bulunduğu bölgede meydana gelen gelişmeler karşısında etkili bir dış politika oluşturamamıştır. BM'nin sürece dahil olması ile 17 Aralık 2015 tarihinde imzalanan Libya Siyasi Anlaşması sonucu Trablus'ta bir Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) kurulması sağlanmış ve UMH uluslararası alanda tanınmıştır (Capesso vd. 2020). Ülkedeki bütün bu karışıklıklar içerisinde Serrac hükümeti Doğu Akdeniz konusunda bölge ülkelerinin imzaladığı anlaşmaları boşa çıkaracak bir hamlenin aktörü olarak önemli bir adım atmıştır. 27 Aralık 2019 tarihinde imzalanan Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası ile bu tarihe kadar Yunanistan, GKRY, Mısır, İsrail gibi ülkelerin çıkar mücadelesiyle attığı adımlar önemli ölçüde etkilenmiştir. Anlaşma ile iki ülke için de Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuk kapsamındaki hakların korunması ve aralarında işbirliği oluşturulması amaçlanmıştır. İki ülkenin kıta sahanlıkları Libya'nın Derne-Tobruk Bardiyah kıyısı ile Türkiye'nin Marmaris-Fethiye Kaş kıyı çizgisi arasındaki deniz alanları olarak belirlenmiştir (Özekin 2020, 40).

Figür 2: Türkiye-Libya Deniz Yetki Anlaşması

Kaynak: (Acer 2019)

Mutabakatın Libya Ulusal Mutabakat Konseyi'nde onaylanması ve BM'ye bildirmesiyle anlaşma uluslararası alana duyurulmuştur. Türkiye ve Libya'nın mutabakatı Doğu Akdeniz'de farklı hedefler peşindeki ülkeler nezdinde tepkiye yol açmış ve bu minvalde Yunanistan 6 Aralık 2019 tarihinde Libya büyükelçisini istenmeyen kişi-*persona non grata* ilan etmiştir. Bununla birlikte Yunanistan, Mısır gibi ülkeler tarafından Libya'da istikrarsızlığın sürmesindeki aktör olan General Hafter'i destekleyen politikalar izlemişlerdir (Paralı 2020, 58).

Sonuç

Doğu Akdeniz geçmişten itibaren uluslararası aktörlerin dikkate aldığı ve politikalarında yer edinen bir bölge olmuştur. Uluslararası ilişkilerde coğrafya- politika ilişkisini önceleyen jeopolitik ile açıklanabilen ülkelerin bölgeye yönelik politikaları son yirmi yılda bölgeden var olduğu düşünülen yüksek enerji kapasitesiyle ülkelerin bakış açılarında enerji konusunu üst sıralara taşımıştır. Doğu Akdeniz artık yalnızca deniz ticaretinin önemli liman ve geçiş yollarına sahip jeostratejik güzergah olmasının yanı sıra içerdiği önemli rezervlerle ülkelerin politikalarını belirlemektedir. Ekonomisi büyük oranda enerji kaynaklarına dayanan ve zengin

hidrokarbon rezervlere sahip olan bir ülke olan Libya, Doğu Akdeniz için önemli bir ülke olmakla birlikte Doğu Akdeniz de Libya için aynı şekilde önem taşımaktadır. 2011 sonrasında ülkedeki farklı milis gruplarının etkinlik mücadelesi, merkezi idarenin istikrara kavuşamaması ve içerde yaşanan kaos Libya'yı küresel aktörlerin müdahale ettiği, üzerine dış politika oluşturduğu bir ülke statüsüne getirmiştir. Dolayısıyla iç karışıklıkların başladığı yıllarla aynı dönemde denk gelen Doğu Akdeniz gündeminde Libya etkili bir aktör olarak politika oluşturamamıştır. Libya için; GKRY'nin LNG tesisi kurma hedefi ve Vasilikos Planı², İsrail'in East-Med projesiyle Kıbrıs-Girit-Yunanistan aracılığıyla doğal gazı Avrupa'ya taşıma planı, Suriye'nin enerjide ihracatçı olma amacı gibi politik hedefler ve gündemler bulunmamaktadır. Fakat 2019 yılında Türkiye ile imzaladığı muhtıra ve askeri işbirliği anlaşması Libya'nın etkisiz eleman olmadığını da göstermektedir. Libya'nın gelecekte neler yaşayacağı ve olası ülke yönetimi değişikliğinde başa gelecek aktörlerin nasıl bir yol izleyeceği Doğu Akdeniz dengelerini ve Libya'nın uluslararası ilişkilerini belirleyecektir.

² Vasilikos planı; GKRY'nin enerji ticareti merkezi olma hedefinin projesidir. Bu plan ile İsrail'in Leviathan sahasındaki doğal gazın taşınıp işlenerek Yunanistan'a ulaştırılması amaçlanmaktadır.

Kaynakça

- Acer Yücel. 2019. Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye-Libya Mutabakatı *SETA Analiz* Sayı 301.
- Arı Tayyar. 2018. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Bursa: Aktüel.
- Atay Sibel Ö. 2016. "Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem" Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 8 (2) 144-155.
- Ayverdi Rumeysa 2020. "Uluslararası Enerji Şirketlerinin Doğu Akdeniz'deki Faaliyetleri" İçinde *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz* editör İsmail Numan Telci ve Recep Yorulmaz, 201-240. Ankara: Ortadoğu Yayınları.
- Capesso Matteo, Czerep Jędrzej, Dessì Andrea, Sanchez Gabriella 2020. Libya Country Report, EU-LISTCO, Erişim: 20.02.2021. <https://www.eu-listco.net/>
- Dalby Simon, Tuathail Gearoid. 2002. *Rethinking Geopolitics* Taylor and Francis. ISBN: 9781134692125.
- Doğan Nejat 2014. Doğu Akdeniz'de Enerji Stratejileri ve Bölgesel Güvenliğin Geleceği Erişim: 22.06.2021. <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/dogu-akdenizde-enerji-stratejileri-ve-bolgesel-guvenligin-gelecegi>
- Doğu Akdeniz Politik 2021. "Doğu Akdeniz Ülkeleri Haritası" Erişim: 23.06.2021. <https://doguakdenizpolitik.com/dogu-akdeniz-ulkelerinin-deniz-yetki-alanlari/>
- Kaya, Şenay. 2007. *Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıçaslan Emine. 2019. *Libya'nın Akdeniz Bölge Politikası ve Siyasal İletişim Bağlamında Yeni Jeopolitik Dengeler*, İstanbul: Nobel.
- Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC) 2018. "Libya facts and figures" Erişim: 19.02.2021. https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/166.htm
- Oruç Haydar. 2020. "İsrail ve Filistin'in Doğu Akdeniz Politikası" İçinde *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz* editör İsmail Numan Telci ve Recep Yorulmaz, 201-240. Ankara: Ortadoğu Yayınları.
- Özekin M. Kürşat. 2020. "Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye" *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16 (33) 1-51.
- Paralı Zeynep. 2020. "Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında İmzalanan Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Uluslararası Politikaya Etkileri" *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 49-64.
- Phil Kelly 2016. *Classical Geopolitical: A New Analytical Model* California: Stanford University Press.
- Şahin Güngör 2019. "Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15 (29) 199-230.

- Şahin İsmail. 2020. “Doğu Akdeniz’de Bölge Dışı Aktörlerin Rolü” İçinde *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz* editör İsmail Numan Telci ve Recep Yorulmaz, 53-80. Ankara: Ortadoğu Yayınları.
- Telci İ. Numan. 2020. “Mısır’ın Doğu Akdeniz Politikası” İçinde *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz* editör İsmail Numan Telci ve Recep Yorulmaz, 187-200. Ankara: Ortadoğu Yayınları.
- Yayıncı Cihat. 2011. “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya’nın Rolü ve Etkisi”, *Güvenlik Stratejileri*, 7(14) 17-41